

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Respekt nebolí

**Závěrečná zpráva z I. kola šetření
středoškoláků a pedagogů SŠ**

Prosinec 2012

Sociologická šetření, o jejichž výsledcích informuje tato zpráva, byla realizována v rámci projektu Respekt neboli v roce 2011 na sedmi školách v ČR (jejich seznam naleznete dále). Projekt je zaměřen na podporu rovných příležitostí skrze vytvoření unikátní metodiky výuky o lidských právech. Téměř čtyři desítky lekcí, společně s texty vysvětlujícími jednotlivé aspekty lidsko-právní problematiky a dalšími materiály, jako jsou animace, komiksy a videa, jsou zdarma ke stažení na www.respektneboli.eu. Vysokou kvalitu lekcí zaručuje autorská spolupráce se zkušenou metodičkou a lektorkou Ninou Rutovou a fakt, že lekce byly před zveřejněním pilotně zkoušeny na zapojených školách. Lekce jsou vystavěné na konkrétních lidských příbězích a zprostředkovávají tak nenásilnou cestou lidská práva studentům v 11 tematických oblastech (lidská práva a: média, náboženství, občanství, rodina, stát, trh, volný čas, vzdělání, zaměstnání, zdraví, životní prostředí). Během projektu byla realizována i řada dalších aktivit, např. školní projekty, během nichž studenti realizují své nápady z lidsko-právní oblasti a propojují školní dění s okolím.

Závěrečná zpráva, kterou držíte v ruce, shrnuje výstupy z prvního kola šetření zaměřeného na zjišťování postojů pedagogů a žáků ze zapojených škol a na jejich očekávání a zkušenosti s výukou lidských práv na středních školách. Druhé kolo bude realizováno na přelomu let 2012 a 2013.

Obsah

Údaje o výzkumech	5
-------------------	---

ČÁST A Názory a postoje k otázkám lidských práv

I. Představy spojované s lidskými právy	8
Asociace vázané na pojem „lidská práva“	8
Znalost dokumentů z oblasti lidských práv	10
Registrování událostí, které se týkají lidských práv u nás a v zahraničí	11
II. Chápání lidských práv	14
Respekt k ochraně lidských práv	14
Respekt k různorodosti kultur	16
Respekt k rovnému postavení	18

ČÁST B Téma lidských práv ve výuce středoškoláků

I. Škola jako prostor pro téma lidských práv	22
Zkušenost s problémy, které souvisí s lidskými právy	22
Výuka lidských práv	24
II. Stávající podoba výuky lidských práv	26
Témata a formy výuky	26
Zdroje informací využívané učiteli	28

III. Náměty na rozšíření výuky lidských práv	30
Podmínky pro rozšíření výuky	30
Témata výuky	32

Údaje o výzkumech

I. Šetření středoškoláků

Typ výzkumu: kvantitativní sociologická sonda

Výběrový soubor: žáci středních škol

Počet respondentů: 403

Respondenti podle škol

Škola	Ročník	Počet žáků	Celkem
Gymnázium Duchcov	1.	37	60
	4.	23	
Gymnázium Mnichovo Hradiště	8.	19	56
	1.	17	
	3.	20	
SPOŠ Jičín	1.	2	54
	2.	8	
	3.	20	
	4.	24	
SPŠ a SZŠ sv. Anežky České Odry	2.	31	50
	3.	5	
	4.	14	
SŠSSD Liberec	1.	49	49
SUPŠ a VOŠ Turnov	1.	30	75
	2.	18	
	3.	27	
VOŠ a SPŠ Rychnov nad Kněžnou	1.	21	59
	2.	38	

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

I. Šetření pedagogů

Typ výzkumu: doplňková kvantitativní sonda

Výběrový soubor: středoškolští učitelé

Počet respondentů: 32

Respondenti podle škol

Škola	Počet učitelů
Gymnázium Duchcov	1
Gymnázium Mnichovo Hradiště	5
SPOŠ Jičín	3
SPŠ a SZŠ sv. Anežky České Odry	9
SŠSSD Liberec	4
SUPŠ a VOŠ Turnov	4
VOŠ a SPŠ Rychnov nad Kněžnou	6
Celkem	32

Část A **Názory a postoje k otázkám lidských práv**

Výsledky šetření středoškoláků

I. Představy spojované s lidskými právy

Představy spojované s lidskými právy jako výchozí informace o pojetí problematiky lidských práv ve skupině středoškolských žáků byly ve výzkumu šetřeny formou několika volných otázek orientovaných na tři okruhy – asociace vázané na pojem „lidská práva“, znalost dokumentů týkajících se lidských práv a registrace problematiky lidských práv u nás a v zahraničí.

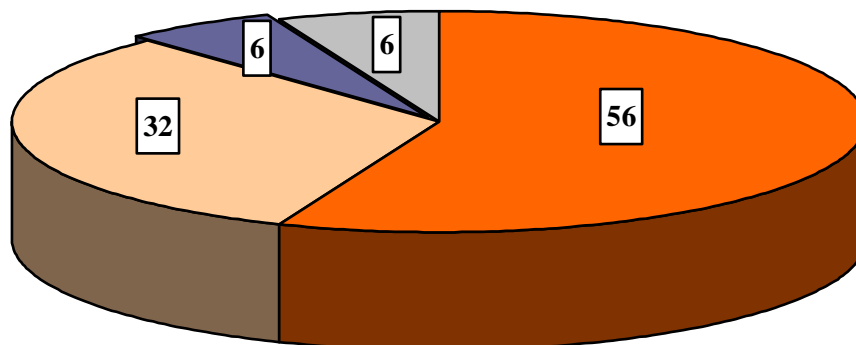
Asociace vázané na pojem „lidská práva“

Z volných odpovědí účastníků výzkumu je zřejmé, že pro naprostou většinu středoškoláků není pojem „lidská práva“ něčím prázdným, co nejsou schopni definovat (na otázku „*Co si představujete pod pojmem 'lidská práva'?*“ neodpovědělo jen 6 % dotázaných). Nejčastěji uváděné definice mají obecně normativní podobu. Téměř tři pětiny středoškoláků spojují pojem „lidská práva“ s představou zákonů nebo řádů, které vymezují hranice chránící práva a povinností lidí („*práva a povinnosti*“, „*práva všech lidí*“, „*vymezení zákonem*“, „*lidská práva jsou dána řádem*“, „*práva chránící lidi*“, „*hranice, jak daleko lze zajít*“). Jakousi obecnější linii lze vysledovat i v odpovědích, které uvádějí konkrétní práva, mezi nimiž dominuje vazba na svobodu člověka („*žít svobodně*“, „*svoboda projevu*“). Ve výčtu uváděných konkrétních práv stojí za pozornost také relativně silná pozice, kterou v představách, které jsou spojovány s pojmem „lidská práva“, zaujímá právo vlastnit majetek. Žáci jej uvádějí zřetelně častěji než například právo na rovné postavení lidí nebo právo na život.

Asociace vázané na pojem „lidská práva“ jsou hodně univerzální a v základním členění na obecně normativní definice a definice vyjadřující konkrétní práva se v závislosti na typu školy (gymnazisté a ostatní středoškoláci), pohlaví a věku žáků nijak významně neliší. Jedinou výjimkou jsou nejmladší žáci ve věku 14-15 let, u nichž je vymezení pojmu „lidská práva“ spojeno s normativními definicemi viditelně častěji.

„Co si představujete pod pojmem 'lidská práva'?“

% kumulovaných četností, N = 534

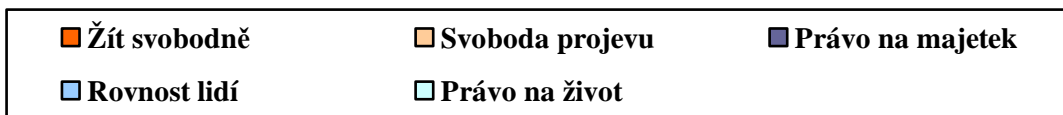
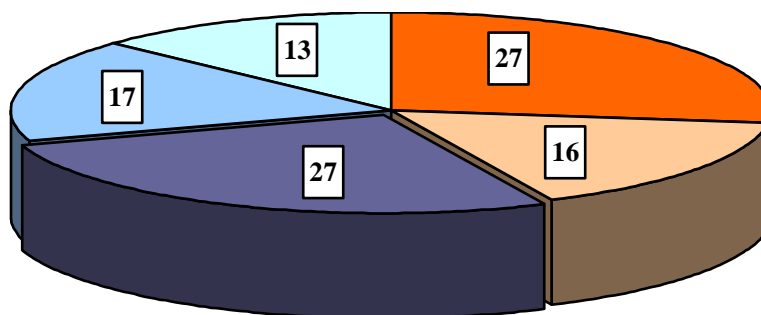

Pramen: Člověk v tísni, šetření středoškoláků, I. kolo, N = 403 respondentů

Konkrétní práva vázaná na pojem lidská práva

podsubor respondentů uvádějících konkrétní práva,

% kumulovaných četností, N = 175

Pramen: Člověk v tísni, šetření středoškoláků, I. kolo, N = 403 respondentů

Znalost dokumentů z oblasti lidských práv

Základní orientace středoškoláků v dokumentech, které souvisí s lidskými právy, do jisté míry odpovídá celkové tendenci, podle které patří teoretické znalosti z oblasti lidských práv k tématům, jež žáky zajímají zjevně méně než například informace o situaci dodržování lidských práv u nás a ve světě nebo osobní příběhy lidí. Znalost lidsko-právních dokumentů není nejhorsí, nicméně u tří desetin žáků zůstala výzva k uvedení alespoň jednoho dokumentu bez odpovědi nebo se omezila na obecný termín „zákon“, „zákoník“. U zbývajících částí středoškoláků figurovala mezi uvedenými dokumenty nejčastěji Listina základních práv a svobod.

Znalost dokumentů z oblasti lidských práv není ve všech skupinách středoškoláků stejná. Podstatné rozdíly jsou dány typem školy. Zřetelně lepší orientaci projevují v tomto ohledu gymnazisté, mezi nimiž je podíl těch, kteří žádný dokument neuvodili nebo se spokojili s obecnou odpovědí „zákon“, „zákoník“ téměř dvojnásobně menší (1,8x) než mezi žáky ostatních škol (gymnazisté 23 %, ostatní 41 %). Ještě o něco menší znalosti než žáci ostatních typů škol projevuje v měření touto optikou skupina středního středoškolského věku 16 až 17 let (46 %, ostatní věkové kategorie 23 % - 27 %).

Uváděné dokumenty z oblasti lidských práv kumulované četnosti, N = 459

Listina základních práv a svobod	39 %
Ústava	8 %
Všeobecná deklarace lidských práv	5 %
Deklarace nezávislosti	3 %
Jiné	14 %
Zákon/zákoník	5 %
Neodpověděl/a	26 %
Celkem	100 %

Pramen: Člověk v tísni, šetření středoškoláků, I. kolo, N = 403 respondentů

Registrování událostí, které se týkají lidských práv u nás a v zahraničí

Zjišťování míry, se kterou středoškoláci registrují události, které souvisí s lidskými právy, je jednou z informací o jejich citlivosti vůči lidsko-právním problémům. Je třeba poznamenat, že ve výzkumu bylo toto téma zúženo jen na aktuální události, které se u nás a v zahraničí staly v posledních třech měsících. Je možné připustit, že pro některé žáky mohla taková formulace představovat určitý limit znesnadňující jejich výpověď. Přesto nelze přehlédnout trend, jenž naznačuje, že schopnost žáků SŠ zaznamenávat události dotýkající se lidských práv je spíše letmá, povšechná. Soudit tak lze už jenom z vysokého podílu žáků, kteří stejně jak v případě České republiky, tak i v případě zahraničí žádný příklad události z oblasti lidských práv neuvedli (54 % ČR a 53 % zahraničí).

Druhým zjištěním ukazujícím na víceméně zběžné, paušální registrování lidsko-právní situace je věcná struktura uváděných příkladů, v níž zcela zřetelně dominují události mediálně známé a mnohokrát zveřejňované. Týká se to i České republiky, kde i přes předpokládanou lepší znalost domácího prostředí se všeobecně méně popularizované případy objevují mezi uváděnými událostmi jen zcela ojediněle.

Ani zaznamenávání dění vztahujícího se k lidským právním nemá univerzální podobu a v některých ohledech se dost podstatně liší. Největší rozdíly lze pozorovat ve schopnosti uvést příklad nějaké události. Důležitou roli zde opět hraje typ školy a jeho vliv je stejný jako u dříve zmiňovaných znalostí lidsko-právních dokumentů – variantu „bez odpovědi“ volí významně méně často (1,6x) žáci gymnázií než žáci ostatních typů škol. Zajímavé je, že tento trend se u zaznamenávání dějů z oblasti lidských práv domácí i zahraniční provenience projevuje se zcela stejnou intenzitou (podíl těch, kteří neodpověděli je v případě ČR u gymnazistů 36 %, u ostatních žáků 60 %, v případě zahraničí u gymnazistů 35 %, u ostatních 59 %).

Méně jednoznačné jsou již odchylky podle dalšího kritéria – podle věku. Jejich podoba je poněkud jiná, týkají-li se domácího nebo zahraničního dění. V případě České republiky se od celkového průměru výrazně odlišují dvě věkové skupiny – nejmladší žáci ve věku 14-15 let s naprosto nejmenším zastoupením varianty „bez odpovědi“ (29 %) a žáci středního středoškolského věku (16-17 let) s naopak vysoce nadprůměrným (vůbec nejvyšším) podílem jedinců, kteří žádnou událost nezmínili (64 %). U registrace zahraničních událostí je situace jiná. Střední věková kategorie 16-17 let zůstává skupinou s vůbec nejvyšším výskytem varianty „bez odpovědi“ (64

%), ale schopnost registrovat události vázané na lidská práva u nejmladších žáků je sice stále nadprůměrná, ale již značně menší a srovnatelná s úrovní, kterou vykazuje zbývající kategorie nejstarších žáků ve věku 18 a více let (bez odpovědi 40 %).

Relativně velká schopnost registrovat události kolem lidských práv na domácí scéně ve skupině nejmladších středoškoláků spočívá především ve zmínce případu Aničky, který nejmladší žáci ve věku 14-15 let, pravděpodobně i z důvodu věkové blízkosti, uvádějí ve svých odpovědích významně častěji než ostatní středoškoláci (22 %). I tato souvislost je pro celkovou způsobilost středoškoláků zaznamenávat děje týkající se lidských práv příznačná.

Zmiňované události, které se týkají lidských práv a staly se v ČR kumulované četnosti, N = 421

Rasistické útoky, protirasistické demonstrace	13 %
Kauza „Anička“	11 %
Týrání dětí	7 %
Romové	3 %
Kriminalita, vraždy, vloupání	3 %
Protesty proti korupci v Liberci	2 %
Jiné	7 %
Neodpověděl/a	54 %
Celkem	100 %

Pramen: Člověk v tísní, šetření středoškoláků, I. kolo, N = 403 respondentů

Zmiňované události, které se týkají lidských práv a staly se v zahraničí
 kumulované četnosti, N = 424

Události v arabských zemích	29 %
Japonsko – jaderná katastrofa	6 %
Francie – zákaz nošení tradičních náboženských symbolů	2 %
Čína – věznění aktivistů	1 %
Barma – domácí vězení	1 %
Jiné	8 %
Neodpověděl/a	53 %
Celkem	100 %

Pramen: Člověk v tísní, šetření středoškoláků, I. kolo, N = 403 respondentů

II. Chápání lidských práv

Údaje o způsobu nahlížení na lidská práva vycházejí z baterie sedmnácti výroků orientovaných na různé oblasti lidských práv. Pro přehlednější interpretaci je lze rozdělit do tří skupin. Výroky zaměřené na: ochranu lidských práv, různorodost jednotlivých kultur a rovnost postavení lidí.

Respekt k ochraně lidských práv

Význam přikládany ochraně lidských práv se v daných výrocích jeví poměrně nejednoznačně. Nesporně pozitivním rysem je přesvědčení o vlastní odpovědnosti za změny k lepšímu (více než tři čtvrtiny středoškoláků se ztotožňují s výrokem „*Má-li se něco v mém okolí změnit k lepšímu, záleží to i na mě.*“). Převedeme-li ovšem toto obecné stanovisko do oblasti lidských práv, pak se ukazuje, že pocit osobní možnosti angažovat se v ochraně lidských práv ve vlastním okolí je již nesrovnatelně slabší (s tvrzením „*Mohu přispět k ochraně lidských práv v místě, kde žiji.*“ souhlasí dvě pětiny žáků). Nepoměr mezi obecným přesvědčením o vlastní odpovědnosti za pozitivní změny a pocitem konkrétních možností zapojit se do ochrany lidských práv ve vlastním prostředí není úplně překvapivý a bylo možné jej očekávat. O jisté nevyhraněnosti vnímání významu ochrany lidských práv svědčí ale i jiné postoje měřené optikou daných výroků. Patří k nim malý zájem o dodržování lidských práv v uváděných konkrétních oblastech (zájem o svobodu projevu v Rusku deklaruje méně než třetina středoškoláků, o podmínky, za jakých pracují prodavačky v supermarketech, zhruba čtvrtina). Jiným příkladem je malé povědomí o vlivu vlastního chování, ve výrocích konkrétně nákupu, na lidská práva jiných lidí (s tvrzením „*Svým nákupem ovlivňuji lidská práva obyvatel jiných zemí.*“ nesouhlasí tři pětiny žáků).

Nejednoznačnost postojů dokládají rovněž názory na zapojení se našeho státu do ochrany lidských práv ve světě. Podpora angažovanosti České republiky není mezi středoškoláky universální, její míra je podmíněná závislostí na tom, do jakých oblastí by účast našeho státu směřovala a o jaká práva obyvatel jiných zemí by se Česká republika zasazovala. Podmíněnost těmito okolnostmi je velmi zásadní, ve výzkumu například získalo dvojnásobně větší podporu zapojení České republiky do ochrany práv všech dětí ve světě na vzdělání než angažovanost v hájení lidských práv na Kubě (s výrokem „*Česká republika se má i v jiných zemích zasazovat o to, aby všechny děti chodily do školy.*“ se ztotožňují tři pětiny žáků, s tvrzením „*Česká republika se má zapojovat do ochrany lidských práv na Kubě.*“ pouze tři desetiny).

Souhlas s výroky vztahujícími se k ochraně lidských práv (%)

Pramen: Člověk v tísní, šetření středoškoláků, I. kolo, N = 403 respondentů

Respekt k různorodosti kultur

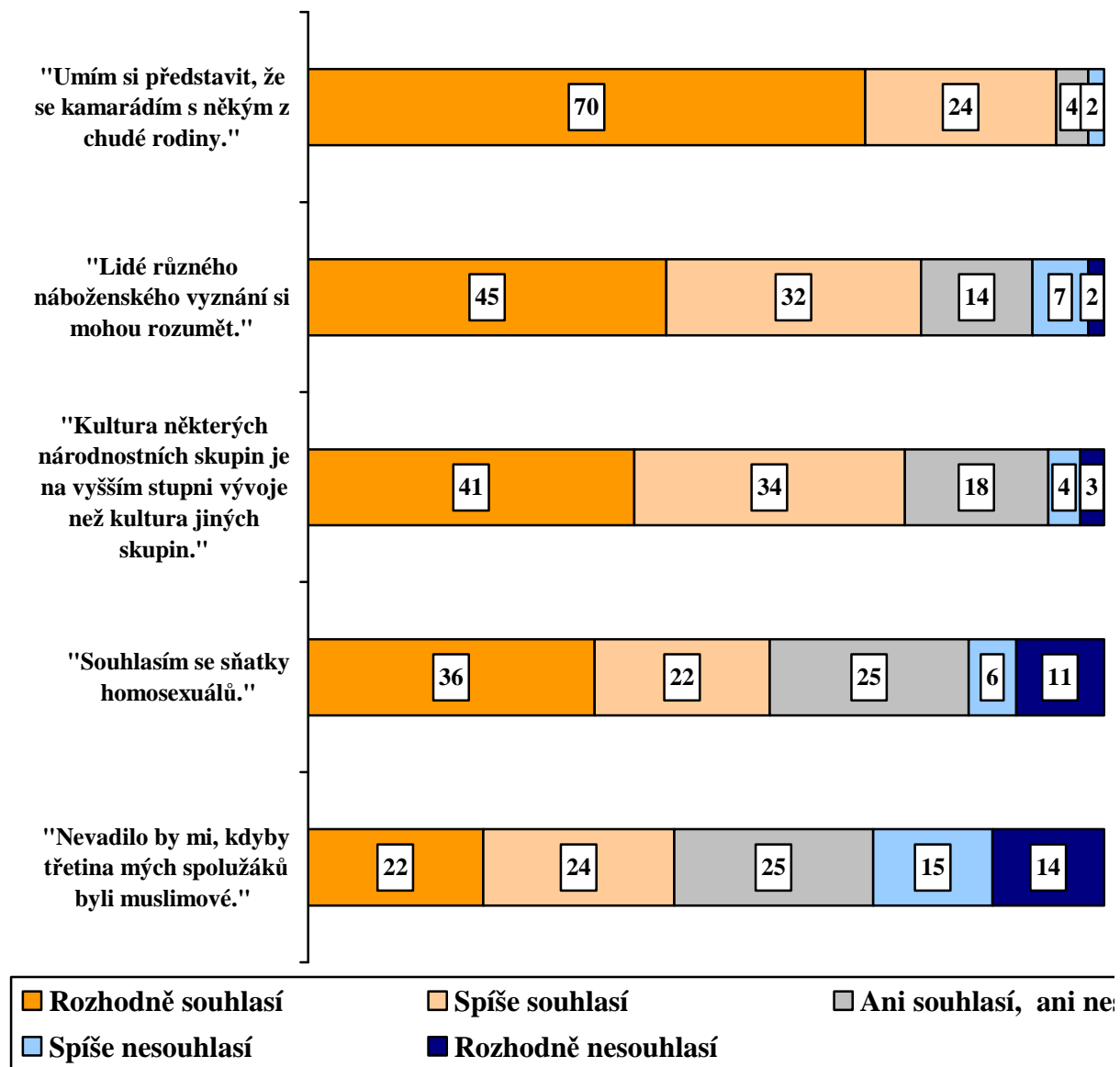
Ve východiscích k chápání heterogenity různých kultur se u žáků středních škol prolínají dvě velmi často sdílená stanoviska. Jedním je přesvědčení, že kultura jednotlivých národů nebo zemí se nejenom liší, ale mnohdy se nachází i na různém stupni vývoje (tři čtvrtiny středoškoláků se identifikují s výrokem „*Kultura některých národnostních skupin je na vyšším stupni vývoje než kultura jiných skupin.*“). Druhé, úplně stejně frekventované stanovisko vyjadřuje mínění, že rozdílnost kultur nemusí být zdrojem konfliktů a lidé pocházející z rozdílného prostředí (ve výrociích lidé rozdílného náboženského vyznání) si mohou rozumět.

Je zřejmé, že uvedená stanoviska, zejména pak mínění o možnosti vzájemného porozumění mezi lidmi různých kultur, se do reálné tolerance k nositelům odlišných kulturních vzorců promítají nestejnou měrou. Ve výzkumu sledovaly nabízené výroky míru snášenlivosti ke třem skupinám lidí – k lidem pocházejícím z chudého prostředí, k homosexuálům a muslimům. V tomto pohledu projevují středoškoláci bezkonkurenčně největší toleranci ke skupině chudých (až na malé výjimky – 6 % žáků – si všichni ostatní umí představit kamarádství s někým z chudé rodiny).

Porozumění pro kulturní vzorce zbývajících dvou skupin je již podstatně menší. Mírně většinové pochopení vyjadřují středoškoláci ještě k homosexuálům, respektive ke sňatkům homosexuálů (59 % žáků). Je zajímavé, že přestože názory na sňatky homosexuálů rozdělují středoškoláky na dva početně podobné tábory příznivců a odpůrců, míra tolerance vůči možnosti uzavírat jejich sňatky je v zásadě univerzální a nevykazuje žádné významnější rozdíly ani v závislosti na typu školy, ani ve vazbě na věk žáků.

Výrok zaměřený na míru snášenlivosti vůči muslimům zjišťoval, jak velký problém by pro středoškoláky představovalo, kdyby třetinu jejich spolužáků tvořili muslimové. Více než dvou čtvrtinový podíl těch, kteří deklarují, že by jim taková situace nevadila (46 %), je možné považovat za výraz poměrně dobré tolerance vůči této skupině. Mimo jiné také proto, že se s ní lze zhruba stejně často setkat ve všech základních kategoriích středoškoláků bez ohledu na to, zda se jedná o gymnazisty nebo žáky jiných typů škol či žáky mladších nebo starších věkových skupin.

Souhlas s výroky, které se vztahují k různorodosti kultur (%)

Pramen: Člověk v tísni, šetření středoškoláků, I. kolo, N = 403 respondentů

Respekt k rovnému postavení

Škála sledovaných výroků s tematickou vazbou na problematiku rovného postavení je poměrně pestrá a umožňuje zjišťovat názory žáky v několika rovinách – z hlediska genderu, přístupu k sociálnímu zabezpečení a vzdělávání a nároku na stejné platové podmínky v zaměstnání.

Je zřejmé, že požadavek na rovné postavení považuje velká část středoškoláků za opodstatněný a mnohdy také přirozený. Nejvíce to je patrné z pohledu genderu. Více než čtyři pětiny žáků souhlasí s tím, že ženy jsou stejně schopné a mají stejné předpoklady pro výkon politických a veřejných funkcí jako muži. Zhruba stejnou oprávněnost rovného přístupu mužů a žen k veřejné sféře deklarují všechny skupiny žáků, o něco rozhodnější stanoviska vyjadřují pouze samotné žákyně. O tom, že rovné postavení mužů a žen je pro středoškoláky něco zcela přirozeného, svědčí i souhlas s názorem, podle kterého mohou být muži stejně dobrými učiteli v mateřských školách jako ženy. Jde sice o názor již o něco méně podporovaný (zastává jej 72 % žáků), nicméně z pohledu tradic dělení mužských a ženských rolí principiální.

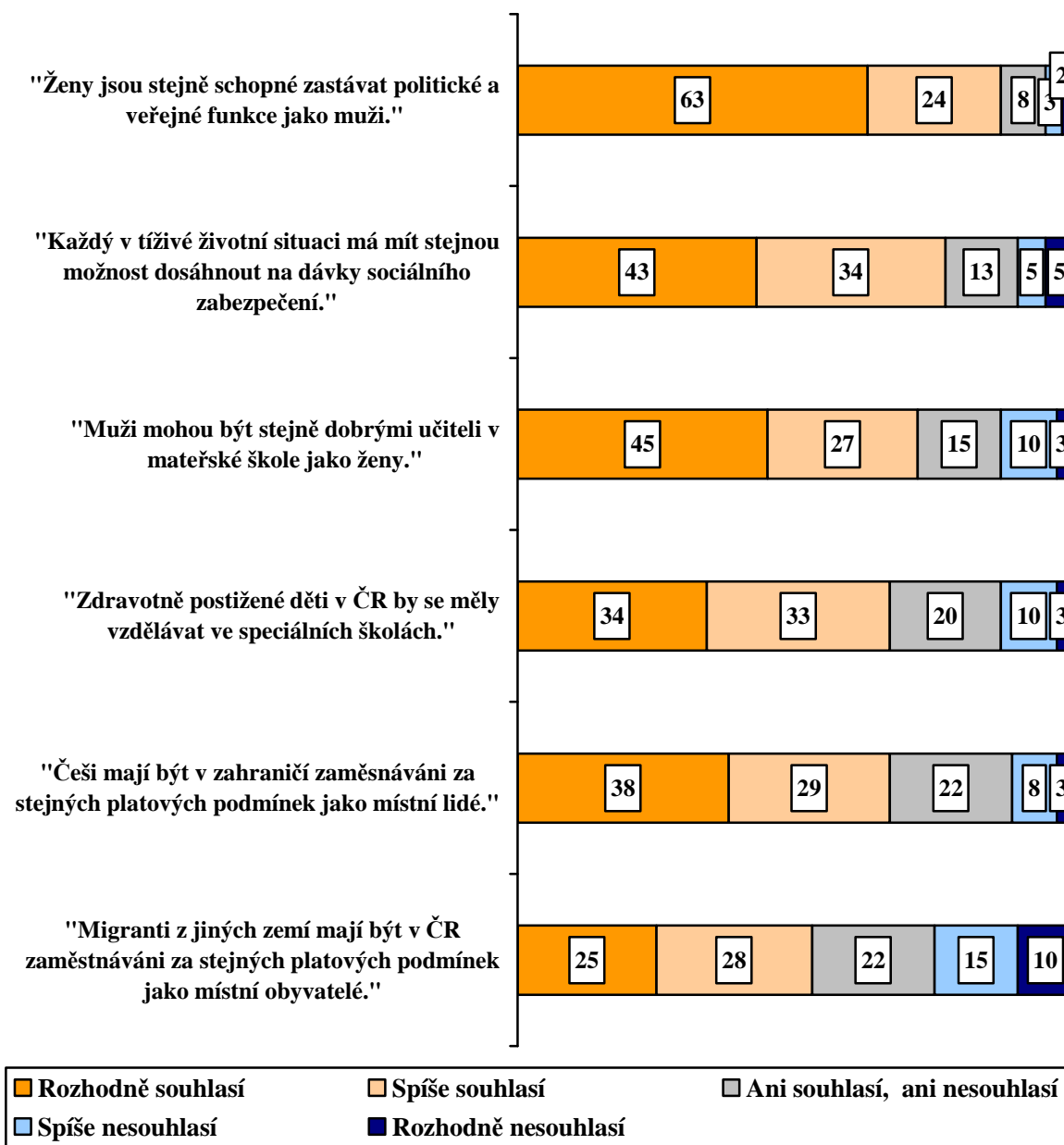
Mezi výrazné požadavky na rovné postavení náleží i oblast finančního zabezpečení v situacích sociální nouze. S výrokem „*Každý v těživé situaci má mít stejnou možnost dosáhnout na dávky sociálního zabezpečení.*“ se ztotožňují téměř čtyři pětiny středoškoláků. Pro někoho může být toto zjištění trochu překvapivé, dalo by se očekávat, že mladí lidé dnes vyznávají větší míru vlastní odpovědnosti než starší generace. Z jednoho výroku nelze ale usuzovat, jakou roli v tomto názoru hraje na jedné straně všeobecná přitažlivost nároku na rovné postavení a obavy z toho, aby v důsledku nestejného přístupu nebyl někdo potřebný ze sociální pomoci vyloučen, a jaký vliv na straně druhé mají představy o dělbě odpovědnosti mezi jednotlivcem a státem organizovaným systémem pomoci.

Vnímání problematiky rovného postavení v obou zmiňovaných rovinách je poměrně vyhraněné a jednoznačně vypovídá o podpoře požadavku rovných příležitostí. Poněkud jiné kontury mají názory na dostupnost stejných platových podmínek v zaměstnání. V nabízených výrocích bylo toto téma formulováno z pohledu práce v zahraničí (Češi pracující v jiných zemích a migranti zaměstnaní u nás). Ukázalo se, že důležitost rovného postavení není ve stanoviscích středoškoláků vždy tak univerzálně uplatňovaná, jak by se zdálo. Nárok pracovat za stejných platových podmínek přisuzují středoškoláci ve zřetelně větší míře Čechům zaměstnaným v jiných zemích než migrantům u nás (s tvrzením „*Češi mají být v zahraničí zaměstnáváni za stejných*

platových podmínek jako místní lidé.“ souhlasí dvě třetiny žáků, s obdobným výrokem aplikovaným na migranty zaměstnané u nás jen polovina).

V určitém rozporu s všeobecně uplatňovaným nárokem na rovné postavení jsou také stanoviska žáků ke vzdělávání zdravotně postižených dětí. Většinové přesvědčení, že tyto děti by měly navštěvovat speciální školy (dvě třetiny středoškoláků), rezignuje na možnost podpořit jejich integraci do společnosti ostatních dětí a zvýšit tím jejich šance na rovné postavení. Je pravděpodobné, že za tímto názorem se skrývá víra v lepší podmínky pro vzdělávání zdravotně postižených dětí ve speciálních školách. Bez dalších šetření zůstává tato úvaha pouze v rovině předpokladu, který nelze na datech sledovaného výzkumu ani potvrdit, ani vyvrátit.

Souhlas s výroky vztahujícími se k rovnému postavení (%)

Pramen: Člověk v tísní, šetření středoškoláků, I. kolo, N = 403 respondentů

Část B Téma lidských práv ve výuce středoškoláků

Výsledky šetření středoškoláků a pedagogů SŠ

I. Škola jako prostor pro téma lidských práv

Mnoho se diskutuje o tom, do jaké míry má a může škola vedle předávání znalostí žáky vychovávat, učit je samostatně uvažovat a správně se rozhodovat. Škola je vedle rodiny a vrstevnických vztahů místem, které na mladého člověka velmi působí, a i když nemůže suplovat přirozené prostředí rodiny a vrstevníků, svoji roli ve výchově člověka schopného kvalitních vztahů a vzájemného respektu nesporně má.

Zkušenost s problémy, které souvisí s lidskými právy

Škola není izolovaná a negativní společenské jevy se promítají i do jejího prostředí. K nim patří rovněž problémy více či méně se dotýkající lidských práv. Ve výzkumu více než třetina středoškoláků (36 %) potvrdila, že v jejich škole nebo blízkém okolí se řeší otázky, které oni sami považují za problémy spojené s lidskými právy. Stejně velká část žáků prohlásila, že s takovými problémy se ve své škole a blízkém okolí nesešla. Za úvahu stojí zbývající, početně poměrně velká skupina žáků (28 %), která nechala otázku nezodpovězenou. Je možné se domnívat, že v tak početně neprávě malém zastoupení varianty „bez odpovědi“ se neskrývá pouze nechuť se otázkou zabývat, ale také určitá nejistota, zda jevy, se kterými se žáci ve škole setkávají, lze zahrnout do kategorie problémů spojených s lidskými právy nebo ne.

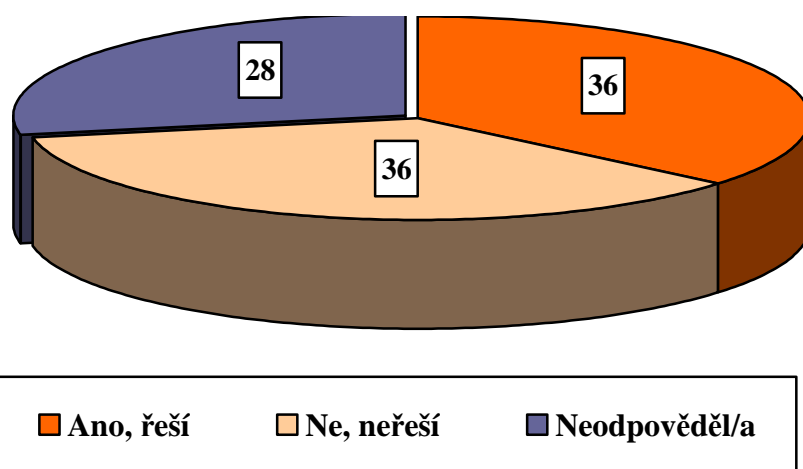
O tom, že taková úvaha je oprávněná, mohou svědčit některé rozdíly v odpovědích žáků, zejména pak ty, které jsou ovlivněné kritérii, jako je typ školy a pohlaví. Podle nich mají zkušenost s problémy v lidsko-právních otázkách téměř dvojnásobně častěji (1,9x) gymnazisté než žáci ostatních typů škol (54 % gymnazisté, 28 % ostatní) a spíše dívky než chlapci (dívky 44 %, chlapci 28 %). Vůbec nejčastěji o problémech spojených s lidskými právy ve své škole a jejím okolí vypovídají však nejmladší středoškoláci (14-15 let 56 %, ostatní věkové kategorie 32 % - 36 %).

Ještě zřetelnějším signálem stvrzujícím malou schopnost části žáků pojmenovat a zařadit jevy řešené ve škole a v blízkém okolí mezi lidsko-právní otázky je velmi vysoký podíl těch, kteří o existenci takových problémů hovoří, ale současně je neumí blíže specifikovat (66 %).

Ve výčtu uváděném ostatními žáky pak jasně dominují události spojené se šikanou (19 %), na druhém místě, s velkým odstupem, rasismus (6 %).

O šikaně jako nejčastějším problému z oblasti lidských práv řešeném ve škole vypovídají ve výzkumu také učitelé (v odpovědích uvedeno 7x).¹ Druhým problémem je pak podle pedagogů netolerance (uvedeno 7x).

„Řeší se na Vaší škole nebo v jejím okolí problémy spojené s lidskými právy?“

Pramen: Člověk v tísní, šetření středoškoláků, I. kolo, N = 403 respondentů

Uváděné problémy z oblasti lidských práv
 podsoubor respondentů, kteří existenci problémů uvedli,
 kumulované četnosti, N = 176

Šikana	19 %
Rasismus	6 %
Romská problematika	3 %
Jiné problémy	6 %
Neodpověděl/a	66 %
Celkem	100 %

Pramen: Člověk v tísní, šetření středoškoláků, I. kolo, N = 403 respondentů

¹ Vzhledem k nízkým četnostem souboru pedagogů (N = 32) jsou údaje uváděny v absolutních číslech.

Výuka lidských práv

Otázka lidských práv je téma, které mají mladí lidé podle vyjádření samotných středoškoláků zprostředkované především z médií nebo z různých debat, především se svými vrstevníky. Ve výzkumu byli žáci dotázáni, při jakých jiných příležitostech mimo školu se dosud setkali s tématem lidských práv. Vybírat mohli z devíti různých možností s eventualitou přidat ještě jednu podle vlastního uvážení (využilo ji jen velmi málo žáků). První pozici nejčastěji uváděné příležitosti obsadila zcela bezkonkurenčně média (uvedlo 71 % žáků), následovaná s jistým odstupem komunikací s přáteli (51 %) a blíže nespecifikovanými debatami (53 %). Komunikace na toto téma ve vlastní rodině se ukázaly být již méně časté (40 %) a vůbec nejmenší šanci shledat se s otázkami nebo problémy lidských práv přisoudili žáci prostředí, u kterého se dá předpokládat, že se v něm mladí lidé často pohybují – kromě divadelních představení to byly festivaly a koncerty (uvedlo okolo 10 % žáků).

„Při jakých jiných příležitostech mimo školu jste se dosud setkal/a s tématem lidských práv?“
 podíl respondentů, kteří danou možnost uvedli

Média	71 %
Debata	53 %
Komunikace s přáteli	51 %
Komunikace s rodinnými příslušníky	40 %
Demonstrace	34 %
Veřejné vystoupení	14 %
Festivaly	11 %
Divadelní představení	10 %
Festivaly	10 %
Jiná příležitost	4 %

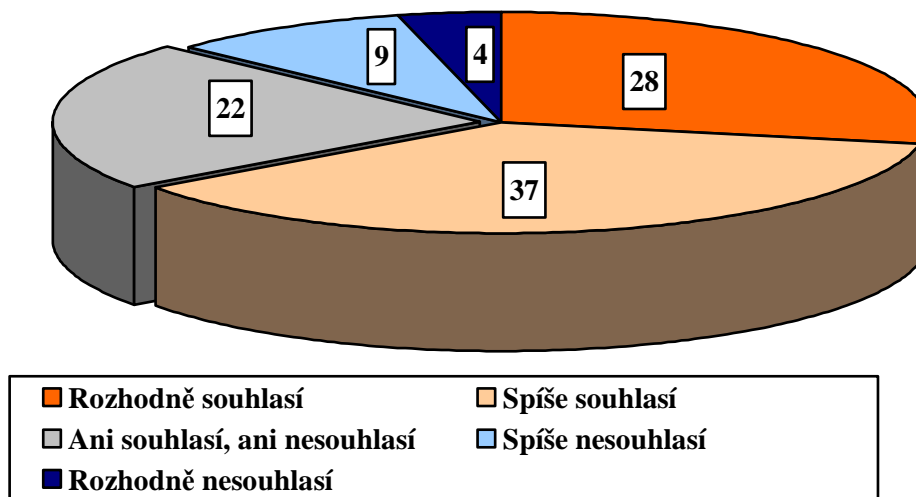
Pramen: Člověk v tísni, šetření středoškoláků, I. kolo, N = 403 respondentů

Informace z médií nebo zkušenosti získané z komunikace s vrstevníky jsou očekávané, ale k tomu, aby byly užitečné, je třeba je umět vnímat v širších souvislostech. V tomto ohledu je systematická a aktuální situaci přizpůsobená výuka problematiky lidských práv na místě. Zdá se, že si to uvědomují

i samotní žáci, velká většina z nich se dokonce domnívá (65 %), že výuka lidských práv může jejich postoje a postoje spolužáků změnit. O opaku a neúčinnosti výuky lidských práv na postoje žáků je s větší, či menší mírou rozhodnosti přesvědčena jen o něco více než desetina žáků. Stranou nelze ponechat ani zbývající zhruba pětinu váhavých středoškoláků, kteří v efektivitu výuky lidských práv nevěří, ale ani ji neodmítají.

Pevně jsou o pozitivním vlivu výuky lidských práv na postoje svých žáků přesvědčeni rovněž učitelé zúčastnění ve výzkumu. Za motivující ji s výjimkou 4 případů považují všichni.

Souhlas s výrokem „Výuka o lidských právech může změnit moje postoje a postoje mých spolužáků?“

Pramen: Člověk v tísni, šetření středoškoláků, I. kolo, N = 403 respondentů

II. Stávající podoba výuky lidských práv

Témata a formy výuky

Školy, v nichž probíhala zmiňovaná šetření, pozornost otázkám lidských práv věnují. Ve výzkumu pouze dva žáci explicitně prohlásili, že se s tématem lidských práv ve škole dosud nesešli. Opět se ale ukázalo, že nemalá část žáků (25 %) neodpověděla, v jakém předmětu nebo projektu se s tématem lidských práv ve škole shledala. Znovu se zde vrací otázka schopnosti části žáků jednoznačně rozpoznat, kde začíná téma lidských práv.

Převážná většina výuky lidských práv se podle očekávání realizuje v předmětech, do kterých věcně nejvíce přísluší – občanská nauka, základy společenských věd apod. Podstatně menší prostor je již podle vyjádření žáků věnován lidsko-právním tématům v předmětech zastoupených na dalších místech – právo, dějepis nebo český jazyk. Ojedinelá část výuky probíhá v poměrně široké škále různých předmětů. Často se jedná o předměty, které mají malý rozsah hodin, ale lze se také domnívat, že jde i o situace, kdy učitel v reakci na nějakou situaci využívá látku daného předmětu paralelně také ke zprostředkování informací, debat apod. z oblasti lidských práv.

Předměty, v nichž se žáci SŠ setkávají s tématy lidských práv
 podsoubor respondentů, kteří uvedli alespoň jeden předmět,
 kumulované četnosti, N = 427

Základy společenských věd, občanská nauka, „Já občan“ apod.	55 %
Právo	13 %
Dějepis	10 %
Český jazyk	7 %
Školní akce	6 %
Zeměpis	4 %
(Speciální) pedagogika	3 %
Jiný předmět/projekt	2 %
Celkem	100 %

Pramen: Člověk v tísní, šetření středoškoláků, I. kolo, N = 403 respondentů

Konkrétní témata, o kterých se ve sledovaných školách hovoří, jsou poměrně pestrá, teoretická nebo obecně vykládaná problematika lidských práv v nich tvoří zhruba 30 %. Je ovšem třeba zdůraznit, že tento údaj vychází z odpovědí středoškoláků, kteří nějaké téma uvedli. I v tomto případě nechala velká část žáků otázku bez odpovědi (43 %!).

Témata, s kterými se žáci SŠ ve škole setkávají
 podsoubor respondentů, kteří uvedli alespoň jedno téma,
 kumulované četnosti, N = 433

Lidská práva obecně	17 %
Právo – Listina základních práv a svobod	14 %
Moderní dějiny	14 %
Práva skupin a jednotlivců	9 %
Geografie obyvatelstva	8 %
Psychosociální a zdravotní problematika	4 %
Vyplnění dotazníku výzkumu	3 %
Křesťanství a křesťanská etika	2 %
„Jeden den na školách“, „Příběhy bezpráví“	2 %
Rasismus	2 %
Běh za Afriku	2 %
Adopce na dálku	2 %
Fair-play	2 %
Jiné téma	19 %
Celkem	100 %

Pramen: Člověk v tísní, šetření středoškoláků, I. kolo, N = 403 respondentů

Zdroje informací využívané učiteli

Otázka zjišťující, kde učitelé získávají informace k tématům lidských práv, nabízela ve výzkumu pedagogů osm předepsaných variant a jednu volnou pro případné doplnění dalšího zdroje. Respondenti měli možnost uvést v každé variantě více pramenů. Podle výpovědí pedagogů existují tři základní zdroje (vyčerpávají dvě třetiny uváděných příkladů), z nichž vyučující čerpají informace s lidsko-právní tematikou – televize (25 %), periodický tisk (24 %) a internet (19 %).

„Odkud čerpáte informace k tematice lidských práv?“
 kumulované absolutní četnosti, N = 114

Pramen	Uvedeno
Dokumenty ČT	6 x
Kanál ČT2	6 x
Zprávy ČT	4 x
Kanál ČT24	3 x
Publicistika	2 x
Debaty ČT	1 x
Zahraniční zpravodajství ČT	1 x
ČT nespecifikováno	6 x
MFD	8 x
Respekt	6 x
Lidové noviny	3 x
Hospodářské noviny	2 x
Právo	1 x
Regionální tisk	1 x
Periodický tisk nespecifikováno	6 x
Internet – zpravodajské servery	5 x
Internet – stránky s danou problematikou	4 x
Weby NNO	2 x
Internet – nespecifikováno	11 x
Rozhlas – nespecifikováno	8 x
Odborná periodika – nespecifikováno	10 x
Odborná literatura – nespecifikováno	8 x
Rodina	5 x
Přátelé	1 x
Jiný zdroj	4 x

Pramen: Člověk v tísni, šetření pedagogů, I. kolo, N = 32 respondentů

III. Náměty pro rozšíření výuky lidských práv

Podmínky pro rozšíření výuky

Až na jednu výjimku se všichni oslovení učitelé shodli, že pro efektivní a dostatečně motivující výuku lidských práv na školách jsou nezbytné především dvě podmínky – zájem a podpora ze strany vedení školy a kvalitní informační zdroje. Za relativně nejméně důležitý předpoklad považují pedagogové zvyšování finanční podpory nad rámec stávajícího rozpočtu.

Souhlas s výrokem „Pro realizaci efektivní výuky o lidských právech je nezbytné:“

počet odpovědí „rozhodně“ a „spíše souhlasím“
absolutní četnosti, N = 32

Zájem a podpora vedení školy	31
Informační zdroje (včetně odborných)	31
Metodická podpora pro pedagogy	27
Technické vybavení školy	24
Finanční podpora nad rámec současného rozpočtu školy	19

Pramen: Člověk v tísni, šetření pedagogů, I. kolo, N = 32 respondentů

Vedle zájmu a podpory ze strany vedení školy a dostupnosti systematických, na téma lidských práv cílených informačních materiálů považuje velká část učitelů za nezbytný předpoklad dalšího rozvoje výuky lidských práv metodickou podporu. Nejvíce žádaná je metodika zahrnující multimediální výukové materiály (filmy, DVD atd.).

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

**„Jakou formu podpory byste uvítal/a pro rozšíření výuky
o tématu lidských práv?“**

kumulované absolutní četnosti, N = 75

Poskytnutí metodiky s multimediiálními materiály (filmy, spoty, DVD ...)	28
Podporu při organizování dalších akcí (besedy s hosty, projekty, exkurze)	18
Poskytnutí tištěné metodiky	10
Poskytnutí faktografických materiálů (odborné texty atd.)	9
Prezenční semináře na dané téma	8
E-learning na dané téma	2

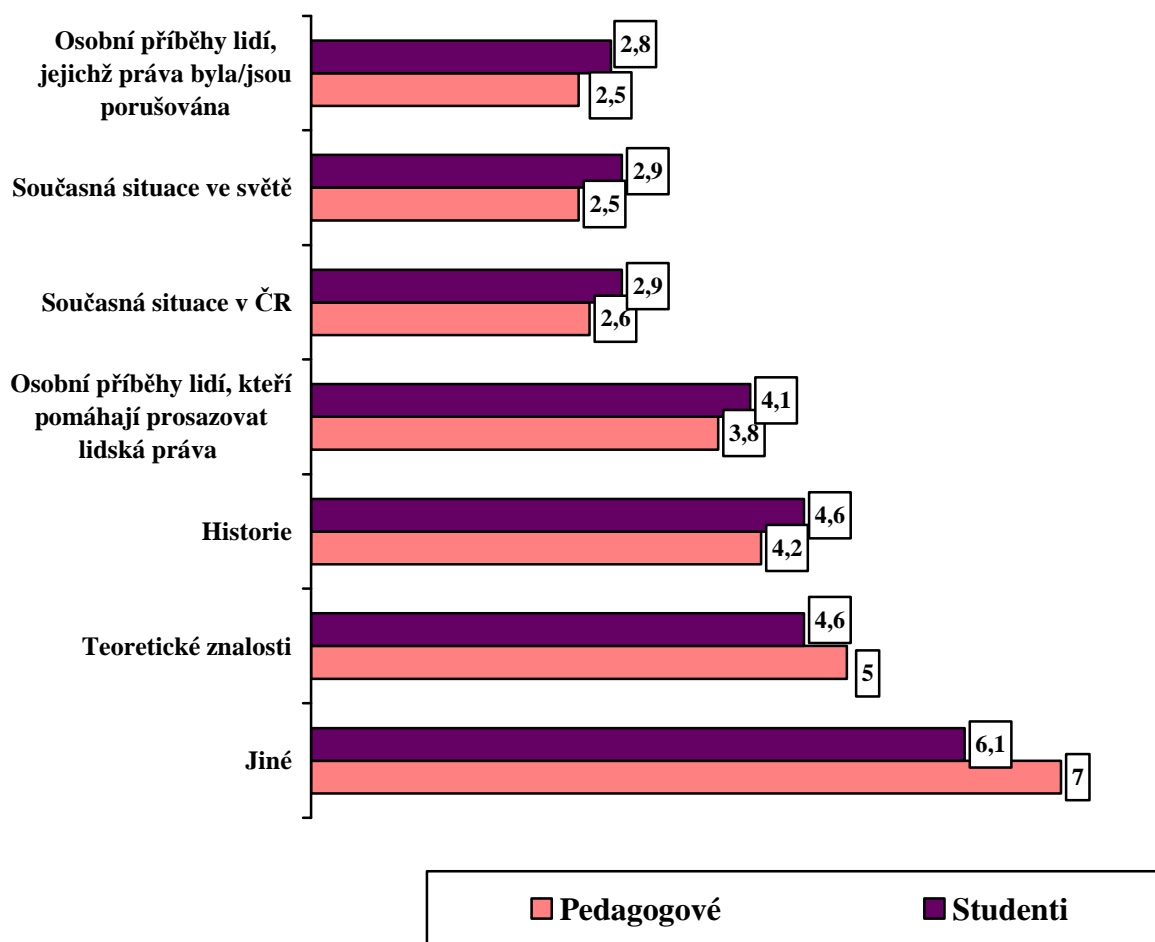
Pramen: Člověk v tísni, šetření pedagogů, I. kolo, N = 32 respondentů

Témata výuky

Téma lidských práv je téma velmi široké a jak ukazují výsledky šetření, ne o všechny oblasti projevují žáci stejný zájem. Nejvíce přitažlivé pro ně jsou dvě oblasti: konkrétní kazuistiky, respektive osobní příběhy lidí, jejichž lidská práva jsou nebo v minulosti byla porušována, a informace o současném stavu lidských práv u nás a ve světě. Naopak nejmenší zájem budí u žáků teoretická témata včetně historie lidských práv. Preference učitelů jsou velmi podobné, nijak významně se od žáků neodlišuje pořadí jejich zájmu o jednotlivé typy informací, jisté odchylky lze nalézt pouze v intenzitě zájmu.

Zájem o jednotlivé typy informací z oblasti lidských práv

průměrná hodnota na sedmistupňové škále, kde 1 = zajímá nejvíce, 7 = zajímá nejméně

Pramen: Člověk v tísni, šetření středoškoláků, I. kolo, N = 403 respondentů, šetření pedagogů, I. kolo, N = 32